

Водните стратегии на България за преход към климатично неутрално и устойчиво общество

Проект: 101074157 — LIFE21-GIC-BG-LIFE WatClima,
съфинансиран от Програма LIFE на Европейския съюз

Програма LIFE

За периода 2021-2027 г., бюджетът на Програма LIFE е 5.43 милиарда евро.

- Проектът е одобрен в рамките на под-програма "Климат".
- По конкретната покана са одобрени само 5 проекта за целия ЕС.

Цели на проекта

- **Общата цел** на проекта е да подпомогне подготовката на България за предизвикателствата пред водния сектор в областта на климата през следващото десетилетие чрез:
  - Разработване на две национални стратегии за водния сектор и интегриране на целите и действията за климата в политиките за водния сектор в България
  - Повишаване капацитета на администрациите на бенефициентите МРРБ и МОСВ, и на ВиК операторите в страната
  - Засилване на междуинституционалната координация между МРРБ и МОСВ, и със заинтересованите страни при разработване на национални стратегически документи
  - Повишаване на осведомеността

Представяне на резултатите от 2 работен пакет

- 1. Проучване на удовлетвореността на населението и бизнеса от предоставяните услуги във водния сектор**
- 2. Анализ на средата:**
  - Изпълнение на действащи стратегически документи
  - Европейско законодателство и програмни документи в областта на климата в контекста на управление на водите
  - Нормативна и институционална рамка
  - Водопотребление и бъдещи нужди от вода
  - Водостопанска инфраструктура
  - Доставчици на услуги във водния сектор – вкл. работни посещения на ВиК операторите
  - Разходи и източници за тяхното финансиране
  - SWOT анализ

Проучване на удовлетвореността на населението и бизнеса от предоставяните услуги във водния сектор

- национално представително социологическо проучване на населението
- проучване на мнението на бизнеса (чрез въпросници)
- проучване на мнението на ВиК операторите (чрез въпросници)
- срещи и разговори със заинтересовани страни – КЕВР, БАВ и т.н.

Национално представително социологическо проучване на населението

- Над четири пети от домакинствата дават не повече от 2% от месечните си доходи за сметки за вода
- Над 86% от хората не срещат затруднения с плащането на сметките за вода (80% през 2010 г.)
- Хората са склонни да плащат по-високи сметки за вода най-вече с цел подобряване качеството на ВиК услугите и изграждане на инфраструктура, която да гарантира доставка на вода при засушавания.
- Близко 57% от анкетираните смятат, че трябва да има водни помощи за социално слаби домакинства.
- Над 65% считат, че цените на ВиК услугите трябва да са еднакви за водосборен басейн, а еднакви за цялата страна – 30%.

Проучване на мнението на бизнеса

- Мнозинството от анкетираниите фирми (93%) нямат затруднения за плащането на сметките за вода.
- Почти половината от анкетираниите подкрепят въвеждането на социални водни помощи за домакинствата.
- Над 60% от анкетираниите са склонни да заплащат по-високи сметки за ВиК услугите, които ползват, при определени условия: на първо място подобряването на качеството на ВиК услугите, следвано от изграждането на инфраструктура, което да гарантира наличието на вода при засушаване и на трето инфраструктура и мерки, които да предпазват от наводнения.

Проучване на мнението на ВиК операторите

- Методологията на ценообразуване на цените на ВиК услугите не отчита в достатъчна степен реалните фактори, които се отразяват пряко върху приходите и разходите на ВиК дружествата. Това води до хронично недофинансиране на ВиК операторите и невъзможност за изпълнение на одобрените бизнес планове и цели.
- Голяма част от анкетираните правят конкретни целесъобразни предложения за промени в нормативната уредба.
- Преобладаващото мнение на ВиК дружествата относно Асоциациите по ВиК е, че има логика в тяхното създаване, но са неработещи структури.
- Считат, че трябва да се засили регулаторната функция на КЕВР и намали ролята на АВиК
- Общинските ВиК дружества настояват да останат такива и за в бъдеще.

Най-нови европейски документи в областта на климата в контекста на управление на водите

- Зачестилите екстремни климатични явления водят до огромни икономически загуби, като в ЕС вече възлизат средно на над 12 млрд. евро/г., което изисква разработване на планове за: управление на сушите, енергийна ефективност и за въвеждане на ВЕИ от всички оператори, доставчици на вода.
- Водите са особено уязвими към промените в климата (в количествен и качествен аспекти), което изисква системни мерки за адаптация, и на първо място гарантирането на достъп до прясна вода с необходимото качество.
- Определяне на цена за доставката на вода, която да отразява стойността на водата като ресурс и необходимите разходи за прилагане йерархията за нулево замърсяване. Въвеждане на помощи за домакинствата, за да се гарантира, че доставката на питейна вода е основно човешко право.
- Във всички планове за водния сектор на национално, басейново и регионално ниво в три изследвани по-детайлно държави (Германия Франция, Нидерландия) се адресират въпросите за климатичните изменения, а ключова тема в националните стратегиите за адаптация към климатичните изменения е въпросът за водите.

Национална нормативна и институционална рамка

- През последните 20 години е прието обширно законодателство във водния сектор, включително планираните нормативни документи от предходната НСУРВС.
- Въпросът с управлението и експлоатация на държавните водностопански системи и съоръжения не е уреден комплексно и системно в нормативната уредба – например в Кодекс
- Нормативно е уредена междуведомствената координация във водния сектор чрез Координационен съвет по водите. Съгласно ЗВ функциите му са сведени само до въпроси относно ПУРБ и ПУРН, а освен това Съветът на практика не функционира
- По отношение нормативната уредба за определяне на цените на услугите за различните оператори във водния сектор се наблюдават съществени различия:
  - КЕВР регулира цените на водата и качеството на услугите, предоставяни от ВиК операторите, и цената на доставка на вода от Напоителни системи ЕАД за ВиК оператори
  - Цената на водните услуги на операторите (Сдруженията за напояване две публични дружества) в сектор хидромелиоляции се определя на базата на различни подзаконови нормативни актове.

Национална нормативна и институционална рамка

- Не се публикува информация за начина на определянето на размера на цените на услугите от ДПСУЯ към Министерство на икономиката и от НЕК ЕАД – отдел „Язовири и каскади“ и няма нормативна регулация.
- От 2015 г. с Наредба е уреден подходът за финансовите компенсации за дейностите на Напоителни системи ЕАД за инфраструктурата за защита от вредното въздействие на водите (държавни помощи за услуги от обществен интерес) – до 15 млн. лв./г., което остава без отговор много въпроси, свързани с нормативната уредба и третирането в нея на управлението, стопанисването и надеждното финансиране на сектора „Защита от вредното въздействие на водите“.
- Идентифицираните в приетата през 2012 г. НРУРСВ проблеми по отношение на човешките ресурси в компетентните институции и организации остават актуални, като най-сериозният по мащаб проблем е *недостиг на експерти с* висше инженерно-техническо образование.
- Оптимизирането на съществуващите в страната множество информационни потоци за водите би имало ключово значение за намаляване административната тежест.

Водопотребление

- България е сред държавите в ЕС с голямо разполагаемо количество ресурси на прясна вода на жител (вкл. р. Дунав) и е сред европейските държавите с високи показатели на количествата иззета вода на жител (вкл. АЕЦ).
- Не е постигната целта от действащата НСУРВС за намаляване на броя на населението на сезонен или целогодишен воден режим с 1/3 след 2015 г. и премахване на режима на водоподаване за всички населени места в България след 2018 г. За анализирания десетгодишен период населението на режим на водоснабдяване поради недостиг на вода варира между 0,6% до 6%, което е почти 400 хил.ж., като е намаляло спрямо периода преди действащата към момента стратегия.
- Водопотреблението от около една трета от подземните водни тела е довело до „лошо“ количествено състояние на същите, което предполага преустановяване или ограничаване на експлоатацията.
- Водовземането от 402 броя (42%) от ПовВТ, съдържащи биоакумулиращи токсични вещества следва да бъде ограничено, като водите да преминат допълнително пречистване. В тези водни тела се налага въвеждането на забрани за заустване на отпадъчни води.

Водопотребление

- Забелязва се тенденция на подобряване на качеството на подземните и на повърхностните водни тела. Все пак лошото качество на водите в някои от тях се дължи основно на недостатъчния брой и капацитет на ГПСОВ и замърсяването от селското стопанство.
- Отклоненията в качеството на доставяната питейна вода в някои региони се дължат основно на липсата на ПСПВ и на съвременни съоръжения за дезинфекция, остаряла водопреосна мрежа, а някъде и от замърсяване на водата във водоизточниците от антропогенното въздействие (нитрати от земеделието и др.) и повишени концентрации от естествен природен произход (уран и др.).
- Нараства броят на населението, включено към канализационните мрежи (2010 – 70% и 2021 – 75%) и към ГПСОВ (2010 г. – 48% и 2021 г. – 67%).
- Секторът на отпадъчните води има значителен неизползван потенциал за производство на възобновяема енергия.

Климатични данни и прогнози

- Данните за последните 50 години показват значително повишение на температурите на цялата територия на страната - в планините със 7-8°C, в по-топлите райони до около 5°C.
- Бъдещият климат е прогнозиран за годините 2051 и 2080. Най-характерно за тези прогнози е преместването на най-горещите зони в крайния югозападен район на страната и в централната Дунавска равнина.
- Реалистичният климатичен сценарий показва увеличение на среднодневните температури и в четирите РБУ, като не се очакват екстремни стойности. Според песимистичния сценарий обаче е много сериозно лятното засушаване в Дунавски район, като на другия полюс е Черноморски район. Пак според този сценарий се очаква в ЗБР да е с най-изразено засушаване през зимните месеци.
- Стандартизираният индекс на валежите показва интензивен и продължителен дефицит на вода в източната част на България.

Водостопанска инфраструктура

- През изминалия 10 годишен период има напредък в изграждането на ВиК инфраструктура. В същото време огромната част от тази инфраструктурата е амортизирана, недоизградена и не адресира въпросите по изменение на климата (засушавания, енергийна ефективност, енергия от ВЕИ и др.) Темпът на рехабилитация и строителство на ВиК инфраструктура (основно с финансиране от европейски фондове) е малък и не позволява да се ограничи дела на амортизираната ВиК инфраструктура.
- Общите необходими инвестиции за водостопанска инфраструктура възлизат на **над 32 млрд лв.**, преобладаваща част от които са за ВиК отрасъла.
- Общите инвестиции, необходими за привеждане на ВиК сектора в съответствие с изискванията и за премахване на режима на водоснабдяване, са в размер на почти 25 млрд. лв. за следващите около десет години, а ако се приемат предложенията за промени в Директива 91/271/ЕС, общите необходими инвестиции достигат 28 млрд. лв.
- Основни причини за режима на вода за общественото водоснабдяване са: липса на събирателни и довеждащи съоръжения за вода от алтернативни източници; загуби на вода по водопроводите; липса на обследвания и планове за алтернативни източници на вода при засушаване и на съответната инфраструктура; някои по-лесно решими технически проблеми с малки инвестиции (липса на денонощни изравнители/напорни резервоари и др.).
- Редица населени места или части от тях имат проблем с налягането на водоподаването вследствие на проблеми в инфраструктурата.

Водостопанска инфраструктура

- Недостатъчна е инфраструктура за оползотворяване на утайките от ГПСОВ - по данни на КЕВР през 2021 г. секторът отчита ниво от 57% оползотворяване на утайките от ПСОВ, тоест остава потенциал за производство на енергия от ВЕИ.
- Проблеми създава ситуацията с разпокъсаната отговорност за инфраструктурата за вредно въздействие на водите (ВВВ), поддържането и финансирането ѝ - частично от кметовете на общини и частично от МЗХ.
- Инфраструктурата за защита от ВВВ публична собственост на много места е амортизирана или недоизградена.
- Средствата за ремонт, възстановяване и доизграждане на инфраструктурата за предпазване и защита от ВВВ винаги са в голям недостиг. Силно недофинансирани са и дейностите за почистване на речните русла и други неинвестиционни мерки за защита от вредното въздействие на водите.
- Хидромелиоративната инфраструктура (напоителни и отводнителни системи) на много места е амортизирана и е оперативно слабо контролирана. Предвид прогнозите за засушавания е необходимо възстановяването и изграждането на допълнителна напоителна инфраструктура.
- В национален мащаб, разходите за инвестиции за възстановяване и модернизация на напоителната инфраструктура, стопанисвана в момента от държавните търговски дружества, възлизат на около 3,34 млрд. лева.

Доставчици на услуги във водния сектор

- За периода 2017-2021 г. средно за всички ВиК има подобрения **по общо 19** показатели за качество на ВиК услугите (най-съществено за налягане във водоснабдителната система и за аварии в канализациите) и влошаване на 11 показателя .
- Има големи различия в цената на ВиК услугите за населението в различните ВиК дружества, одобрени от КЕВР (напр. към юли 2023 г. цената на ВиК услугата във ВиК Кресна е 0,73 лв., а във ВиК Разград и ВиК Силистра – над 5,30лв/куб.м, Столична община и Пловдив – около 3 лв., Бургас и Русе – над 4 лв.)
- Разлика над 10 пъти има и в одобрената от КЕВР цена на доставка на водата от Напоителни системи ЕАД до ВиК дружества през 2023 г. – от 0.03 до 0,3 лв/куб.м.
- По отношение на социалната поносимост на ВиК услугите за населението (съгласно Закона за ВиК услугите) също има много съществени различия. Данните от интернет страницата на КЕВР показват по отчетни данни за 2020 г. ,напр. за ВиК Пловдив – 1,09% от средномесечния доход на домакинство за региона при **нормативен таван 2,5%** , прогнозни за 2023 г.- 1,37%; за ВиК Бургас - съответно 1,49% и 1,86%; за ВиК Силистра – 1,84% и 2,5%; за ВиК Кресна - 0,46% и 0,44%.

Доставчици на услуги във водния сектор

- Достигнатата цена на ВиК услугите в някои ВиК дружества до определения таван за социална поносимост означава, че съответните Вик дружества не могат да финансират в достатъчна степен както нужните им инвестиции, така и в определени случаи да покрият експлоатационните си разходи.
- През 2021 г. разходите за електрическа енергия заемат над $\frac{1}{4}$ от общите разходи (без амортизации) на ВиК сектора.
- Само няколко са ВиК дружества, които произвеждат енергия от ВЕИ. Тази енергия удовлетворява между 1%-3% от собствените производствени нужди.
- Съществени различия има в цената на водата за напояване на „Напоителни системи“ ЕАД за различните клонове в страната – за 2023 г. между 6,00 и 15,55 лв. постоянна цена на декар и между 0,17 и 2,23 лв./ куб. м., което поставя в различна конкурентна среда земеделските производители в различните части на страната.

Доставчици на услуги във водния сектор

- Размерът на инвестициите, направени от ВиК операторите през 2021 г., е почти 130 млн. лв.; разходите за амортизации са 153 млн. лв., а печалбата след облагане с данъци е 45 млн. лв. Въпреки че различията между ВиК операторите са много големи, хипотетично може да се предположи, че при сегашната ситуация и ако няма ограничения, ВиК дружествата биха могли да направят инвестиции във ВиК инфраструктура в размер на около 200 млн. лв./г.
- Програмите с финансиране от ЕС и националните програми могат да осигурят средногодишно около 450 млн. лева за инвестиции във ВиК сектора – около 350-400 млн. лв. от ПОС и ПРЗСР, около 100 млн. лв. от ПУДООС и програмата на МРРБ, финансирана от държавния бюджет).

Разходи и източници на тяхното финансиране във водния сектор

- В България липсва единна и пълна база данни за разходите и финансирането във водния сектор, което е основна пречка за изготвянето на прецизни анализи и прогнози на финансовите потоци сектора.
- В периода 2016-2021 г. разходите за инвестициите във водния сектор нарастват плавно, но се запазват в рамките на 1% от БВП, който нараства със същите темпове.
- За 2021 г. общите разходи за водния сектор са 1 122 млн. лв.
- Разходи за доставка на вода имат най-голям дял в общите разходи (63%) на сектора, като основната причина за това не са инвестициите, а текущите разходи за предоставяне на услугата.
- Най-големи инвестиции в сектора се извършват по отношение на инфраструктурата за канализация и пречистване на отпадъчни води.
- Разходите за защита от вредното въздействие на водите и поддръжка на язовирните стени не се считат за приоритетни, въпреки изключително важното им значение за населението в страната.

Анализ на минералните води

- На територията на цялата страна, макар и неравномерно, са разположени много находища на минерални води (НМВ) общинска и държавна собственост. В настоящия момент се използва ресурсът само на част от тях. Значителен резерв съществува за използване на топлинната им енергия в подкрепа на политиките за бързо развитие и енергийна ефективност.
- Разработена и приета е подробна нормативна уредба за сектора.
- Проведената реформа през 2010 г. чрез Закона за водите (предоставяне от държавата за стопанисване на общините на НМВ държавна собственост, чието ползване е малко), доведе до ефективно използване на минералните води в редица общини и се създаде правна възможност за привличане на частни инвестиции за изграждане на скъпоструващи водоземни съоръжения за минерални води.
- С цел административно облекчаване на процедурите е въведена обща процедура за разрешително за изграждане на водоземно съоръжение за минерални води и за водоземане от същото съоръжение.
- Въпреки че са въведени някои административни облекчения (напр. общо разрешително за изграждане на сондаж и за водоземане от това съоръжение), е необходимо да се изпълнят подробните препоръки, дадени в анализа, включително издаване от МОСВ на методически указания по прилагането на нормативната уредба, както и някои необходими промени в съществуващата нормативна уредба.

Обобщение

- Страната ни е сравнително добре обезпечена с водни ресурси.
- Наличната инфраструктура и темповете на обновяването и разширяването ѝ не може да посрещне предизвикателствата за осигуряване на достатъчно вода с необходимото качество в определени райони на страната, засегнати от промените в климата, свързани със засушаванията.
- Необходимите инвестиции, които трябва да се направят по презумпция в следващия 10 годишен период, за постигане на съответствие с минималните изисквания за качеството на питейните води, отвеждането и пречистването на отпадъчните води, преодоляване режимите на водоснабдяване и постигане целевите показатели на ВиК услугите са в размер на 25-28 млрд. лв. Със парите от собствени средства на ВиК операторите при сегашното ниво на цените; средствата от европейски програми и сегашното централно национално финансиране могат да се осигурят едва около 1/5 от тези средства.
- Вече в няколко регионални ВиК оператора са достигнати цени на ВиК услугата, която е на тавана на определената в законодателството социално поносима от 2,5% от средните доходи на домакинство в дадения регион. Цените при много от останалите ВиК оператори се движат в посока приближаване към този таван.

Обобщение

- Осигуряването на устойчив модел на финансиране на ВиК сектора изисква промяна в определението за социална поносимост на услугата и въвеждане на социална защита на уязвимите домакинства. Проучванията показват, че преобладаваща част от населението и бизнеса са склонни да приемат повишение в цената на ВиК услугите, но при условие на осигуряване на необходимото им качество и гарантиране осигуряването на вода, включително при очакваните засушавания.
- Осигуряването на устойчиво финансиране, изисква солидарност между потребителите на ВиК услуги, например чрез въвеждане на единна цена за страната на услугата по доставката на вода (без отвеждане и пречистване на отпадъчните води).
- Същият подход трябва да се приложи и за хидромелиоративните и хидроенергийните услуги, което в допълнение ще осигури еднакви условия за доставка на вода на земеделските производители и за производителите на енергия от ВЕЦ на територията на цялата страна.
- Съществуват големи възможности за намаляване на разходите на ВиК операторите (а и на другите водни оператори) за електроенергия (която е значим дял от разходите) чрез въвеждане на мерки за енергийна ефективност, ВЕИ и адаптация като се разработят и изпълняват Планове за смекчаване и адаптация към климатичните изменения от всеки оператор във водния сектор (планове за смекчаване и адаптация)

Обобщение

- Необходимо е устойчиво и нарастващо финансиране на сектора за защита от вредното въздействие на водите чрез осигуряване на допълнителни средства от държавния и общинските бюджети и възможно въвеждане на механизъм за финансиране със средства набрани от населението и бизнеса за целта.
- Следва да се разработят ясни критерии за избора на мерки като се даде превес на превантивните мерки, които в редица случаи са нискобюджетни, вместо скъпоструващи мерки за преодоляване на последствията от наводнения, които се отпускат от държавния бюджет чрез Комисията за бедствия и аварии.
- Естественият монопол в предоставянето на услугите от всички водни оператори и в подсекторите хидромелиорации и хидроенергетика изисква регулация от единен регулатор (в случая КЕВР), и осигуряване на публичност и прозрачност в цените на предоставяните от тях услуги.
- Необходимо е да се засили ролята на КЕВР, която да стане единственият орган, въввлечен при одобрението на цените на ВиК услугите и на водните услуги, предоставяни на клиенти от другите водни оператори.
- Чрез Закона за водите се осигури координация на политиките във водния сектор чрез Координационния съвет по водите, включващ 10 министри и представител на НСОРБ, но на практика този съвет не функционира и е със силно ограничени функции. Належащо е предприемането на нормативни промени, които да осигурят регулярната работа на Координационния съвет по водите и превръщането му в основа на ефективната координация на дейностите в сектора.

Работни пакети

1. Управление на проекта

2. Проучвания и анализ на средата

3. Изготвяне на водна стратегия

4. Изготвяне на ВиК стратегия

5. Изготвяне на планове за климата на пилотни ВиК, обучения и повишаване капацитета

6. Комуникация и разпространение на резултатите

Работен пакет 3

1. Цели за развитие на водния сектор и сценарии за постигането им
2. Изготвяне на проект на **Национална Стратегия за управление и развитие на водния сектор и план за действие:**
  - стратегия за развитие - процесите на планиране, институционална рамка, собственост, финансова и ценова политика, информация и публичност
  - показатели за изпълнение
  - план за действие
  - наблюдение и отчитане на изпълнението
3. Провеждане на обществено обсъждане и процедура за екологична оценка
4. Съгласуване и приемане на стратегическия документ

Работен пакет 4

- 1. Изготвяне на проект на Стратегия за развитие и управление на водоснабдяването и канализацията в Република България**
  - Анализ на средата и SWOT анализ
  - Визия и цели
  - Избор на алтернатива за стратегическо развитие на отрасъл ВиК
  - Показатели за изпълнение
  - План за действие
  - Наблюдение и отчитане на изпълнението
- 2. Провеждане на обществено обсъждане и процедура за екологична оценка**
- 3. Съгласуване и приемане на стратегическия документ**

Работен пакет 5

- 1. Разработване на подзаконови нормативни документи - ще бъдат изготвени две Наредби съобразно нуждите на новото законодателство.**
- 2. Изготвяне на пилотни Планове за действие в условията на изменения на климата на две ВиК дружества. Пилотни дружества - ВиК ООД гр. Перник и ВиК ЕООД гр. Хасково.**
- 3. Изготвяне на Ръководство за разработване на планове за действие в условията на изменения на климата за ВиК оператори**
- 4. Прилагане на демонстрационни проекти в двете ВиК дружества**
- 5. Провеждане на обучения на ВиК оператори**

Работен пакет 6

1. After-LIFE Plan
2. Мобилизиране на инвестиции и финансови ресурси за изпълнение на двете стратегии
3. Репликация и използване на резултатите:
  - методически указания за разработване на планове за действие за климата, вкл. издаване на указания от МРРБ до ВиК дружествата, предоставяне на консултации на ВиК дружества за разработване на Плановете;
  - форум за представяне на резултатите от проекта – за асоциации по ВиК
  - национална конференция – за всички заинтересовани страни
  - възпроизвеждане на координационния механизъм от МРРБ и МОСВ

Благодаря за вниманието!